

ԳՐԱԲԱՐԻ ԲԱՅԱԿԱՆՉԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ՇԱՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐԸ

Ինչպես բոլոր, այնպես էլ բացականչական երանգի նախադասություններն ամփոփ մտքի կրողներ են: Վերջինս, սակայն, ի տարբերություն պատմողական նախադասությունների, սրանցում դրսևորվում է ոչ որպես օբյեկտիվ դատողություն, այլ հրամայական և հարցական նախադասությունների մեջ՝ «ընդգծված կերպով կրում է խոսողի սուբյեկտիվ վերաբերմունքի կնիքը»¹: Այդպիսի վերաբերմունքը բացականչական նախադասություններում արտահայտություն է գտնում յուրահատուկ հնչերանգի միջոցով, որին բնորոշ է ձայնի ուժի ոչ թե կտրուկ բարձրացումը հնչերանգը կրող բառի վրա և միանգամից անկումը դրանից անմիջապես հետո, ինչպես հրամայական և հարցական նախադասություններում է, այլ նրա տարածումն ու տևականորեն պահպանումն ամբողջ նախադասության վրա: Հին գրական հայերենի մեջ բացականչական նախադասությունները թեև քիչ չեն, սակայն այլ երանգի նախադասությունների, հատկապես պատմողականների, համեմատությամբ դրանք քանակապես չնչին թիվ են կազմում: Հանդիպում են ինչպես թարգմանական, այնպես էլ ինքնուրույն գործերում, ինչպես օրինակ՝ *Բագմասցի՝ ողջոյն առ քեզ և ամենայն մեծի սպահիղ Արեաց /Նդ., 56/*: *Օ՛ն անդր ի բաց թողցուք զխաւարային խորհուրդս մոլորելոցն /ն.տ., 226/*: *Մեանի՝ ամա վասն սուրբ տեսեանս /ն.տ., 151/*: *Եկայք ցնծացու՛ք ի Տէր /Սաղմ., ԴԴ, 1/*: *Ո՛րք են ողորմութիւնք քո առաջինք, Տէր /ն.տ., 92, 50/*: *Կեցցէ՛ արքայ /Բ.Թագ., ԺԶ, 18/*: *Ո՛ւրմիտք. զի ոչ իմացայք, ... /Նզն., 220/*: *Ահա ընկալաւ տէր զաղաչանս քո /Բուգ., 20/*: *Դռք մորա որպէս պարկեշտութեամբ է /Առակք, 2, 8/* և այլն:

Բացականչական հնչերանգը բազմաթիվ պատմողական, հարցական և հրամայական նախադասություններ կարող է վերածել բացականչականի՝ օժտված ցանկաբայան, տենչանքի, իղձի, զարմանքի, հիացմունքի, երանիության, բարեմաղորդյան, ողջոյնի, ափսոսանքի, ցավի, զոչումի, հեզմանքի, համոզմանանքի, դժգոհության, արհամարհանքի և բազմաթիվ այլ հուզաարտահայտչական լիցքերով: Եվ հակառակը բացականչականի փոխարինումն այլ հնչերանգով շատ դեպքերում ինքնին բովարտաբան նախադասության է նախադասությունը վերածելու պատմողականի, հրամայականի կամ հարցականի: Հմտ. «Հեռի եղեն եղբարք իմ» և «Հեռի՛ եղեն եղբարք իմ», «Դե գոյր ի քեզ» և «Դե՛ւ գոյր ի քեզ», «Ա՛յս հատուցումն եղել ինձ» և «Ա՛յս հատուցումն եղել ինձ», «Ա՛յս են կամք՝ Հօր իմոր» և «Ա՛յս են կամք՝ Հօր իմոյ», «Որպէ՛ս աներկիւղութեամբ առ ոչինչ համարեցան զհրամանս արքունի» և «Որպէ՛ս աներկիւղութեամբ առ ոչինչ համարեցան զհրամանս արքունի», «Ու՛րք են ողորմութիւնք քո առաջինք, Տէր» և «Ու՛րք են ողորմութիւնք քո առաջինք, Տէր», «Սի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինձ» և «Սի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինձն», «Սի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն» և «Սի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն» և այլն:

Միևնույն ժամանակ մշենք, որ քիչ չեն նաև այնպիսի նախադասությունները, որոնց բացականչական հնչերանգը հնարավոր չէ փոխարինել մեկ ուրիշով: Դրանք սովորաբար այն նախադասություններն են, որոնցում առկա են գերազանցապես բացականչման իմաստ ունեցող ձայնարկություններ կամ վերաբերական բառեր (աւա՛ղ, վա՛յ, վա՛հ, եղո՛ւկ, երանի՛, երանի՛ թէ, օ՛շ, ո՛վ, ահա, ահաւասիկ, աուսիկ և այլն) ինչպես օրինակ՝ *Վա՛յ իցէ ձեզ /Ագաթ., 195/*: *Երանի՛ թէ և դուք ըստ բժշկական արուեստին բերիք զմամոթիւն /Նդ., 191/*: *Երանի՛ ժողովրդեան, ... /Սաղմ., 92, 16/*: *Ո՛վ ամստութիւն և անհամ մորոսութիւն /Նզն., 112/*: *Ահա ծնցի ի քո զաւակացդ այլ զաւակ /Բուգ., 11/*: *Աւա՛ղ զրկանացս, աւա՛ղ թշուառական պատմութեանս /ՄԽՊՀ, Գ, կր/*: *Հապա՛ զմացուք, ասեն, սփռեցարուք յիւրաքանչիւր տեղիս /ն.տ., 138/*: *Ահաւասիկ մերձեալ են ի դատաստանս իմ /Յօք., ԺԳ, 18/*:

¹ Ս. Արքա համյան, Ժամանակակից հայերենի շարահյուսության մի քանի հարցեր, Եր., 1962, էջ 98:

Վերսիիշյալ ձայնարկություններից, վերաբերականներից ու հարցահարաբերական դերանուններից բացի, իբրև համապատասխան հնչերանգի հետ միասին բացականչական մախաղասություն ձևավորող քերականական հատկանիշ, գրաբարում որոշակի դեր ունի նաև մախաղասության կառուցվածքը: Նկատի ունենք այդպիսի գործառնությունով հատկապես միակազմ (մասնավորաբար՝ անվանական և մասամբ նաև՝ բայական անդամ) մախաղասությունների հանդես գալը: Եվ եթե բայական անդամ կառույցները առավել գործածական են հրամայական, քան թե բացականչական մախաղասությունների ձևավորման մեջ, ապա բացականչականների կազմության գործում ավելի մեծ է անվանական միակազմ կառույցների դերը:

Օրինակներ՝ Էւ Քրիստոսի մարդասիրին փա՛ռք յաւիտեանս, ամէ՛ն /Կոր., 100/: Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, առ սիրելի եղբայր արքայից մեր Տրդատ, ողջո՛յն /Ագաթ., 152/: Փա՛ռք քեզ, Տէր, փա՛ռք քեզ, թագաւոր /Եղ., 312/: Ահա ընդ քեզ Սաղոմկ և Աբիաբար քահանայք /Բ Թագ., ԺԵ, 35/: Ո՛վ մորոտութիւն /Եգն., 100/: Սա՛ղ գրկանացս, աա՛ղ թշուառական պատմութեանս /ՄԽՊՀ, Գ, կր/: Վա՛յ ինձ՝ Արշակայ /Բուգ., 213/:

Գրաբարի բացականչական մախաղասությունների ձևավորման մեջ որոշակի նշանկություն ունի նաև ստորոգյալի եղանակային արտահայտությունը: Խոսքն ատաղին հերթին վերաբերում է ստորադասական եղանակի բայաձևերին: Թեև այդ բայաձևերի բազմաթիվ կիրառություններ կան հատկապես պատմողական և հարցական, ոչ քիչ թվով՝ նաև հրամայական մախաղասություններում, այնուամենայնիվ, եղանակային իմաստով պայմանավորված, նրանց ամենաբնութագրական գործառնությո՜ւք բացականչական մախաղասություններ կազմելն է՝ այլ քերականական հատկանիշների հետ զուգակցմամբ կամ առանց դրանց. ինչպես օրինակ՝ Ո՛ւ տաղէ ի Սիովն գփրկութիւն Խարայէլի /Ագաթ., 177/: Բացցես ինձ գոյուք տանն, և համբոյրեսցես զիս ի համբոյրից քերանոյ քոյ /ն.տ., 440/: Եղիցի լոյս տեառն Աստուծոյ ի վերայ մեր /ն.տ., 196/: Ատաքեսցէ տէր ի վերայ քո օրհնութիւն /Բ Օրին., ԽԸ, 8/: Առ ամենայն ազգս տէրութեան ինձ՝ արեաց և անարեաց, բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ /Եղ., 18/: Հաւատարեսցի մահս մեր ընդ մահու արդարոցն /ն.տ., 230/: Ողջա՛յի ևս առաւել լիցուք հարդորք յայութեան նորա ն.տ., 348/: Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո /Եգն., 64/: Ահա ծնցի ի քո գաւակացոյ այլ գաւակ /Բուգ., 11/:

Շատ հաճախ գրաբարի բարենմադրություններում, ողջույններում, օրհնություններում ու անեծքներում, որոնք սովորաբար բացականչական մախաղասություններ են, ստորոգյալի դերով հանդես են գալիս հրամայական եղանակի բայաձևեր, որոնցով ոչ թե թելադրանք կամ կարգադրություն է արտահայտվում, այլ խոստով իդձր, ցանկություն, մաղթանքը. ինչպես՝ Ողջ լերուք ի դիցն օգնականութենէ դուք ամենեքին և ի մեր թագաւորաց /Ագաթ., 131/: Օրհնեալ զմեզ, սուրբ հայր մեր /Եղ., 382/: Բաց մեզ, Տէր, զդուռն մողոմութեան քո /ն.տ., 306/: Զարթիր, Երեմիաս, գարթիր և ողբա հանդիւծ մարգարէութեամբ /ՄԽՊՀ, Գ, կր/:

Ընդգծված բացականչական երանգ ունեն նաև «մի» արգելականով հրամայականի որոշ կիրառություններ, մասնավաճ, եթե դրանց բայական բաղադրիչը ստորադասական բայաձև է. ինչպես օրինակ՝ Այ մի լինիք տիրասպանուք /Բուգ., 214/: Մի եկեսցէ ի վերայ մեր ուռն ամբարտաւանից, և ձեռք մեղաւորաց մի դողացուցեն զմեզ /Եղ., 314/: Մի՛ ոք պտոմիկ կամ պիղծ /լինիցի/ իբրև Նսաւ /Եգն., 140/ և այլն:

Պատահական չէ, որ այս և այլ մասնատիպ մախաղասություններ, որ գերազանցապես ցանկություններ կամ խրատ – հարդորներ են, բարգմանվում են «թուր» եղանակիչի եավելումով, ինչն ավելի է ընդգծում դրանց բացականչական հնչերանգը. Թող չցա մեզ վրա ամբարտաւանների ոտքը, և մեղավորների ձեռքը թող չփախեցնի մեզ: Թող որևէ մեկը Նսաւի մման պտոմիկ կամ պիղծ չլինի:

Բիչ չեն նաև այն բացականչական մախաղասությունները, որոնցում համապատասխան հնչերանգը ընկած է սահմանական եղանակի բայաձևով արտահայտված ստորոգյալի վրա. ինչպես՝ Երանի տամ մմա /Եղ., 164/: Ողորմիմ, ողորմիմ սիրելեաց ձերոց /ն.տ., 112/: Արդ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ քաջ նիզակակիցք /ն.տ., 204/: Տայր ոք ինձ քս ուրպես գաղաւնոյ /Ագաթ., 605/: Ահա սիւնք հաստատուն կանգնեցան ձերում խաղալ շինուածոյն /ն.տ., 721/: Ահա ընկալաւ տէր գաղաչանս քո /Բուգ., 20/: Ահաւսիկ գայս այսպիս ըննեցաք /Յօթ., 27/: Ողբամ՝ զքեզ, Հայոց աշխարհ, ողբա՛մ զքեզ,

հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյն /ՄԽՊՀ, Գ.կը/: Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի հայաստանեայց, խրթնացեալ ի բարեգարդութենէ բեմին, ի քաջէն զրկեալ հովուէ և հովուակցէ /ն.տ.:/: *Կորեա՜ւ* ժողովողն, *բազեա՜ւ* նաւահանգիստն, *ելիք* օգնականն, *լոեա՜ց* ձայնն յորդորեցուցիչ /ն.տ.:/:

Իրենց նշանակությամբ ու կիրառությամբ բացականչական երանգի նախադասությունները բազմազան են: Խմբավորելով այդ իմաստները՝ կարելի է տարբերակել այդ նախադասությունների երկու ենթատեսակ՝ ցանկականներ կամ ըղձականներ և բուն բացականչականներ: Առաջիններն արտահայտում են խոսողի ցանկությունը, իղձը, փափագը կամ տենչանքը, երկրորդները՝ խոսողի բացականչումը՝ զարմանքի, ամփաստանքի, դժգոհության, վախի, ուրախության, հիացմունքի և այլ զգացմունքների տոնայնությամբ: Վերջին շրջանում, սակայն, միտում է դրսևորվում բացականչական նախադասությունների այս երկու ենթատեսակները դիտել որպես ըստ երանգի նախադասությունների միանգամայն առանձին տեսակներ՝ նկատի ունենալով «մի քանի հատկանիշներով» (իմաստային, հնչերանգային և արտահայտման ձևային առանձնահատկություններ) ըղձականների «էական տարբերությունները» բացականչականներից²: Միաժամանակ նաև ընդգծվում է, որ նախադասությունների հնչերանգային այդ առանձին տեսակներն ունեն բառաքերականական արտահայտման միջոցների, կետադրության և այլ ընդհանրություններ: Տարբերություններ, ինչ խոսք, կամ և բավականին ակնհայտ, մանավանդ իմաստային առումով. ըղձականները խոսողի իղձը, փափագն ու տենչանքն են արտահայտում, մինչդեռ բացականչականները՝ ուրախություն, գարմունք, ափսոսանք և այլն: Այնուամենայնիվ կա դրանց ընդհանրացնող ավելի էական ու գորեղ մի հանգամանք. դա այն է, որ և՛ առաջինները, և՛ երկրորդները, ինչպես նաև վերահիշյալ մոտեցման կողմնակիցներն են միանգամայն իրավացյալորեն նշում, «զգացմունքային» նախադասություններ են³: Կարծում ենք՝ ըղձականները մնացած բացականչականներից խստիվ առանձնացնող տարբերություն չպիտի դիտել նաև նրանց ձևավորման հնչերանգային յուրահատկությունները, այն, որ «ըղձականների հնչերանգը համեմատաբար հանգիստ է, խաղաղ, զգացմունքային, մինչդեռ բացականչականների հնչերանգը ավելի բարձր է, պոթքուն, երբեմն էլ՝ ահագանգող ու ահաբեկող»⁴: Էականն այն է, որ երկու դեպքում էլ գործ ունենք մեկ ընդհանրական՝ բացականչական հնչերանգի հետ, և հնչերանգի տոնայնության՝ մի դեպքում ավելի, մյուս դեպքում պակաս բարձր ու շեշտված լինելը⁵ դեռևս բավարար պայման չէ, որպեսզի ըղձականներն ու բացականչականները համարվեն նախադասության հնչերանգային առանձին տեսակներ: Հակառակ դեպքում ստիպված կլինենք, հնչերանգային (և ոչ միայն հնչերանգային) նույնքան նկատելի տարբերությունների պատճառով ըստ երանգի նախադասության առանձին տեսակներ համարել նաև հրամայականները, հորդորականներն ու աղերսականները, մինչդեռ իրականում դրանք հրամայական նախադասությունների իմաստային և երանգային տարատեսակներ են:

1. Այսպիսով, ցանկական կամ ըղձական են այն բացականչական նախադասությունները, որոնցով արտահայտվում են երազանք, ցանկություն, իղձ, տենչանք: Բացականչական հնչերանգը, պայմանավորված նախադասությունների նշանակությամբ, այստեղ համեմատաբար մեղմ է, ոչ բարձր, և այսպիսի երանգային հատկանիշի շնորհիվ է, որ սրանցում գործածվող բայի հրամայականի եղանակային ձևերը սովորաբար շեշտի անհրաժեշտություն չունեն:

Օրինակներ՝ Օրհնեա զմեզ, սուրբ հայր մեր /Նդ., 382/: Մի, տեարք իմ պատուականք, յետ այսչափ ի բարձունս վերանալոյ՝ այսրէն, յերկիր անկեալ քաւայիցիմ /ն.տ., 222/: Բաց մեզ, Տէր, գղութն ողորմութեան քո /ն.տ., 306/: Թողեալ լիցին քեզ մեռք քո /Եզն., 64/: Մի՛ որ արմատ դառնութեան ի վեր ելեալ /ն.տ., 140/: Յուշ լիցի քեզ, որդեակ, հոգեխառն սնունդն. յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն խրատն. յուշ լիցին հալա-

² Ա. Պ ա պ ո յ ա ն, Խ. Բ ա դ ի կ յ ա ն, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն. Ուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2003, էջ 78:

³ Նույն տեղում, էջ 80:

⁴ Նույն տեղում, էջ 78:

⁵ Նույն տեղում, էջ 80:

ծանրն իմ և քո ի միասին /Ազաթ.,185/: Բացցես ինձ գոուրս տանն, և համբուրեսցես զիս ի համբուրից բերանոյ քոյ /ն.տ.,440/: Հատուսցէ Տէր չարին ըստ չարութեան իւրում /Թազ.,Գ,40/: Եկայք ցնծասցուք ի Տէր /Սաղմ.,ՂԴ,1/:

Այս ենթատեսակի մեջ կարելի է դասել նաև այն նախադասությունները, որոնցով արտահայտվում է ինչ-որ բանի կամ մեկի նկատմամբ խոսողի երանական վերաբերմունքը. օրինակ՝ Երանի է մեզ վասն սորա մերձադուրեանս առ մեզ /Եղ.,304/: Երանի՜ որ հաւատայցեն ճշմարտութեանն /Բուզ.,72/: Երանի՜ առաջնոյ և երկրորդի փառխմանն /Մեղ.,Գ,կը/: Երանի՜ ժողովրդեան, որ.../Սաղմ.,ՁԸ,16/:

Ըղծական նախադասություններ են նաև բարենադրանքներն ու ողջույնները, որոնցով այնքան հարուստ է գրաբար մատենագրության լեզուն: Դրանք սովորաբար ամվանական միակազմ նախադասություններ են. ինչպես՝ Տոդատիոս Հայոց մեծաց արքայ. առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ շինականս և առ ամենեսին ողջոյն /Ազաթ.,134/: Միեղներսեի վճուրկ հրամանատար Երան և Աներան. Հայոց մեծաց ողջոյն շատ /Եղ.,48/: Փա՛ռք քեզ, Տէր, փա՛ռք քեզ, թագաւոր /ն.տ.,312/: Խաղաղութի՛ւն ընդ քեզ /Դատ.,ԺԹ,20/: Շնո՛րիք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ /Աւարդ.,ԺԶ,23/: Եւ Քրիստոսի մարդասիրին փա՛ռք յաւիտեանս, ամէն /Կոր.,100/:

Քիչ չեն նաև նույնպիսի նշանակությամբ գործածվող երկկազմ նախադասությունները. Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ՝ արեաց և անարեաց, բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ /Եղ.,18/: Քաջութիւն հասցէ ձեզ ի քաջն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս /Ազաթ.,127/: Ողջ լիջիք, /ն.տ.,134/: Ողջ լէր դիցն պաշտամամբ ամենայն պատուով /ն.տ.,156/:

1.1 Դասական գրաբարի բացականչական նախադասությունների ցանկական կամ ըղծական ենթատեսակը դրսևորվում է մի քանի շարադասական կադապարներով: Ընդհանրապես ոչ միայն հրամայական կամ հարցական, այլև բացականչական նախադասությունների շարադասությունը էականորեն պայմանավորված է հնչերանգային գործոնով, ավելի ստույգ՝ հատուկ հնչերանգը, ուրեմն նաև տրամաբանական շեշտը կրող շարադասական բաղադրիչի դիրքով: Երկկազմ ըղծականների մեջ այդպիսի շարադասական բաղադրիչի դերով գերազանցապես հանդես է գալիս ստորոգյալը, որ վերոնշյալ պատճառով սովորաբար նախադասության սկզբում է: Այստեղից էլ՝ «ստորոգյալ ենթակա» ($P \rightarrow S$) հաջորդականության խիստ սովորական կարգը այս բնույթի համառոտ նախադասություններում. օրինակ՝ Կեցցէ՛ արքայ /Թազ.,ԺԶ,18/: Ուրախ եղիցին երկինք /Սաղմ.,ՂԵ,11/ և այլն:

1.2 Ստորոգյալի լրացման կամ լրացումների առկայությամբ գլխավոր անդամների կից դասավորությունը կարող է ինչպես պահպանվել ($P \rightarrow S \rightarrow$ ՕկամԱ շարադասական մասնակադապար), այնպես էլ ընդմիջարկվել ($P \rightarrow$ ՕկամԱ $\rightarrow$ S, $P \rightarrow$ ՕկամԱ $\rightarrow$ S $\rightarrow$ ՕկամԱ շարադասական մասնակադապարներ). Հատուսցէ Տէր չարին ըստ չարութեան իւրում /Թազ.,Գ,40/: Եղիցին ամուրք կենաց մարդկանս այսորիկ հարիւր և քսան ամ /Եզն.,124/: Եղիցի լոյս տեսառն Աստուծոյ ի վերայ մեր /Ազաթ.,196/: Տայր որ ինձ թևս որպէս զաղաւնոյ /ն.տ.,605/: Բազմասցի ողջոյն առ քեզ և ամենայն մեծի սպաիիդ Արեաց /Եղ.,56/: Հաւասարեսցի մահս մեր ընդ մահու արդարոցն /ն.տ.,230/: Արասցէ և զիս այսօր Տէր Յիսուս Քրիստոս սպասատր ձերում մեծաշուք զնդիդ /ն.տ.,310/: Դարձցի շողն անդրէն յետս գտասն աստիճանօք Աքագեան ապարանից /Եզն.,150/: Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո /Եզն.,64/: Եկեսցեն ի վերայ քո անէծքս /Թ օրին.,ԻԸ,15/: Ողջ լերուք ի դիցն օգնականութենէ դուք ամենեքին և ի մեր թագաւորաց /Ազաթ.,131/:

1.3 Ակնհայտ է, որ մի՛ արգելականի առկայությամբ կառուցվածքային հատկանիշ է հրամայական նախադասությունների համար: Այնուամենայնիվ, մասնավորապես այն դեպքում, երբ մի՛ արգելականով ստորոգյալի բայական բաղադրիչը, հեռանալով նրանից, զբաղեցնում է նախադասության ամենաբույլ արտասանվող հատվածը՝ վերջը և դառնում տրամաբանորեն միանգամայն աննշանակ, այսպիսի նախադասությունները դադարում են հրամայական լինելուց և ձեռք են բերում ընդգծված բացականչա-

կան երանգ:⁶ Գրանք արդեն ոչ թե հրաման կամ կարգադրություն, այլ ցանկություն են արտահայտում. ինչպես օրինակ՝ Մի որ արմատ դառնութեան ի վեր ելեալ /Եզն., 140/: Մի դու, արքայ, և մի զայդ այլ առ մեզ ասեր /Եղ., 92/: Մի, տեսրք իմ պատուականք, յետ այսչափ ի բարձունս վերանալոյ՝ այսրեն, յերկիր անկեալ թաւալիցիմք /Եղ., 222/:

1.4 Ըղծական նախադասություններում, որտեղ բացականչական հնչերանգի բարձրակետում սովորաբար ստորոգյալն է, առաջադաս ենթակա քիչ է հանդիպում, մեղդիտարկմամբ՝ դա հիմնականում այն դեպքում է, երբ իբրև տրամաբանորեն շեշտակի բաղադրիչ, ենթական ընդգծվելու նպատակով է եայտնվում մնան նախադասության սկզբում ($S \rightarrow P \rightarrow O$ կամ A շարադասական մասնակադապար). ինչպես՝ Բաջութին հասցե՝ ձեզ ի քաջէն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս /Եղ., 127/: Սկստութիւնս այս լիցի ինձ ի լրացումն մեղաց իմոց /ն.տ., 306/ և այլն:

1.5 Շարադասական բաղադրիչների հաջորդականությունը բավականին կայուն կարգ ունի բարենադրություններում և ողջույններում: Սրանցում սովորաբար առաջին պլանն է մղվում երկկազմ նախադասության տրամաբանական շեշտը կրող խնդիրը, որ ցույց է տալիս, թե ում է սղղված ողջույնը կամ մաղթանքը, նրան հաջորդում է բացականչական հնչերանգ ունեցող ստորոգյալը՝ արտահայտված ստորադասական եղանակի բայաձևով, իսկ ենթական սովորաբար եզրափակում է կառույցը ($O \rightarrow P \rightarrow S$ կամ $O \rightarrow P \rightarrow O$ կամ $A \rightarrow S$ շարադասական մասնակադապարներ). ինչպես՝ Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ՝ արեաց և անարեաց, բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ /Եղ., 18/:

Ի դեպ, խնդիրը, «որին վերագրվում է գերադաս անդամով արտահայտված առարկայական գաղափարը»⁷, տրամաբանորեն շեշտակի է մաս բարենադրանք կամ ողջույն արտահայտող միակազմ նախադասություններում, եթե նախորդում է կառույցի գերադաս անդամին օրինակ՝ Եւ *Քրիստոսի մարդասիրին* փա՛ռք յաւիտեանս, ամեն /Կոր., 100/: Եւ *մահ փա՛ռք* յամենայն եղականացս /ՄտՊՀ, Գ, կր/: Հայոց մեծաց ողջոյն շատ /Եղ., 24/: Արքայ Գեմետրիոս՝ *առ ազգն Հրէից* ողջոյն /Ա Մակ., Ժ, 25/: Տրդատիոս Հայոց մեծաց արքայ. *առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ զօրս և առ շինականս և առ ամենեսին*, ողջոյն /Ազաթ., 134/: Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, *առ սիրելի եղբայր աթոռակից մեր Տրդատ*, ողջոյն /ն.տ., 152/: Սակայն բազմաթիվ են մաս այն օրինակները, որոնցում խնդիրը հաջորդում է միակազմ նախադասության գերադաս անդամին, ուստի և՛ տրամաբանորեն աննկատ է. ինչպես՝ Հանճա՛ր բարի *ամենեցուն* /Առակք, Ա, 7/: Խաղաղութիւն *ընդ ձեզ* /Ծննդ., ԽԳ, 23/: Օրհնութիւն *որդայ Դաւթի* /Մատթ., ԻԱ, 9/: Խաղաղութիւն *յԱստուծոյ Հօրմէ մերմէ* /Ա Կորնթ., Ա, 3/ և այլն:

1.6 Դասական գրաբարի ոչ միայն թարգմանական, այլև ինքնուրույն գործերի լեզվում հաճախադեպ հանդիպող ոճական հնարք է բարդ ըղծական կառույցի բաղադրիչ եզրերում «ստորոգյալ → ենթակա», «ենթակա → ստորոգյալ» ($P \rightarrow S - S \rightarrow P$) կամ հակառակ ($S \rightarrow P - P \rightarrow S$) հերքազայությունը, որ բարդության բաղադրիչ նախադասությունները բացականչական հնչերանգի ուժով հավասարակշռելու նպատակ ունի, ինչի շնորհիվ հուզական խոսքը դառնում է ավելի աշխույժ, նկատելիորեն դիմանիլ⁸: Օրինակ Մի եկեսցէ ի վերայ մեր ոտն ամբարտաւանից, և ձեռք մեղաւորաց մի դողացուցեն զնեզ /Եղ., 314/: Իմաստութիւն Յունաց հասցէ դաստակերտիդ կայսերաց և ի մեր դիցախառն Պարթևաց հասցէ այցելութիւն, ի փառաց թագաւորաց և ի քաջ նախնեաց /Ազաթ., 127/:

1.7 Ենթակայի գեղչման դեպքում երկկազմ ըղծականները սովորաբար արտահայտվում են «ստորոգյալ → խնդիր կամ պարզապէս» ($P \rightarrow O$ կամ A) շարադասական մասնակադապարով (Երանի տամ մահ /Եղ., 164/: Եկայք ցնծացուք ի Տէր /Սաղմ., ԴԳ, 1/): Իսկ ստորոգյալի մեկից ավելի հետադաս լրացումների առկայության դեպքում լրաց-

⁶ Այդ մասին ավելի մանրամասն տես Ս. Հայրապետյան, Հատուկ հնչերանգով նախադասությունների շարադասական կաղապարները գրաբարում, ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 5, Գյումրի, 2002, էջ 42:

⁷ Գ. Խ ա չ ա տ ը յ ա ն, Գրաբարի միակազմ նախադասությունները, Եր., 2002, էջ 184:

⁸ Տես Ս. Հայրապետյան, Հարցական նախադասությունների շարադասական կաղապարները դասական գրաբարում, ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 6, Գյումրի, 2003, էջ 34:

յալին անմիջապես հաջորդողը որպես կանոն խնդիր լրացումներն են ($P \rightarrow O \rightarrow A$ շարուն-
դատված մասնակադապար). ինչպես՝ *Համբուրեցես զիս* ի համբուրից բերանոյ քոյ
/Ագաթ., 440/: *Գթացի յիս* որպես և յառազակն ի ժամ խաչին /Եղ., 310/:

Հաճախ գեղչված ենթակայի փոխարեն առկա է այն անվանող կոչական, որը,
ինչպես ենթական, կամ անմիջապես հաջորդում է ստորոգյալին ($P \rightarrow$ կոչ. $\rightarrow$ ՕկամԱ),
կամ, ընդմիջարկվում նրանից լրացմամբ ($P \rightarrow$ ՕկամԱ $\rightarrow$ Կոչ). ինչպես՝ Ընկալ, *Տէր*, գկա-
մաւոր պատարագս մեր /Եղ., 98/: Գոհանամք զքէն, *Տէր Աստուած մեր* /ն.տ., 248/: Օրի-
նեա զմեզ, *սուրբ հայր մեր* /ն.տ., 382/: Արդ աղաչեմ զձեզ, *ո՛վ քաջ նիզակակիցք* /ն.տ.,
204/: Բաց մեզ, *Տէր*, զդուռն տղարմութեան քո /ն.տ., 306/:

1.8 Խոստողի երանական վերաբերմունքն արտահայտող ըղձական նախադասու-
թյունները մեծ մասամբ միակազմ են: Նրանց գերադաս անդամը (*երանի՛, երանի՛ է*),
որ բացականչական հնչերանգի կրողն է, ունի բացառապես կայուն սկզբնային դիրք,
խկնախադասությունը՝ «գերադաս անդամ $\rightarrow$ լրացում կամ լրացումներ» շարադասա-
կան մասնակադապար: Օրինակ՝ Երանի՛ որ հաւատայցեն ճշմարտութեանն /Բուգ.,
72/: Երանի՛ ժողովրդեան, որ... /Սաղմ., 2Ը, 16/: Երանի՛ առաջնոյ և երկրորդի փոփոխ-
մանն /ՄԽՊՀ, Գ.կր/: Երանի թէ և դուք ըստ բժշկական արուեստին բերէիք զմանու-
թին /Եղ., 191/: Այս առիթով նշենք նաև, որ ձայնարկություններն ու վերաբերականները
գրաբարի բացականչական նախադասությունների ըղձական ենթատեսակի մեջ գոր-
ծուն դերակատարություն չունեն:

2. Դասական գրաբարի բուն բացականչական նախադասություններն ունեն ըղ-
ձականների համեմատ ավելի բարձր հնչերանգ, որի կրող կարող է հանդիսանալ
նախադասության յուրաքանչյուր շարադասական բաղադրիչ: Սրանք աչքի են ընկնում
նաև բացականչական հնչերանգ ձևավորող բառային միջոցների՝ ձայնարկություն-
ների, վերաբերականների և հարցահարաբերական դերանունների առատ գործածու-
թյամբ և կարող են արտահայտել խոստողի ամենատարբեր զգացմունքներ.

ա) - *Որևէ բանի նկատմամբ խոստողի դրական վերաբերմունք՝ ուրախություն, ցնծու-
թյուն, հիացմունք, հրճվանք և այլն*. Օրինակ՝ Որպէ՛ս աներկիւթութեամբ առ ոչինչ հա-
մարեցան զիրամանս արքունի /Եղ., 122/: Երանի՛ է մեզ վասն սորա մերձադուրութեանս
առ մեզ /ն.տ., 304/: Օրինեալ Տէր Աստուած ի բարձունս /ն.տ., 382/: Ահաւասիկ ես գեղե-
ցիկ, մերձաւոր իմ /Երգ., Ա, 14/: Ահա ծնցի ի քո գաւակացոյ այլ գաւակ /Բուգ., 11/: Նա
զորայիս՝ զերանական զփառսն ժառանգէ /Եզն., 246/: Գործ մորա որպէ՛ս սլարկեշ-
տութեամբ է /Առակք, 2, 8/: Միեցից զքեզ՝ Տէր՝ գօրութիւն իմ /Սաղմ., ԺԷ, 2/:

բ) - *Որևէ բանի նկատմամբ խոստողի ցավակցական վերաբերմունք, վիշտ, ափսոսանք,
դառնություն*. ինչպես՝ Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի հայաստանեայց, խրթնացեալ ի բարե-
զարդութենէ բեմին, ի քաջէն զրկեալ հովուէ և հովուակցէ /ՄԽՊՀ, Գ.կր /: Աւա՛ղ զրկա-
նացս, աւա՛ղ թշուառական պատմութեանս /ն.տ. /: Որպէ՛ս գալիստս հանդարտեցից բե-
րել /ն.տ. /: Ողորմի՛մ, ողորմի՛մ սիրելեաց ձերոց /Եղ., 112/: Ահաւաղիկ քակեցի զմիաբա-
նութիւն ուխտին Հայոց /ն.տ., 75/: Ո՛ր անմիտք /Եզն., 220/: Ահաւասիկ մերձեալ եմ ի դա-
տատանս իմ /Յօք, ԺԳ, 18/:

գ) - *Նախատինք, հանդիմանություն, արհամարհանք, անեծք*. ինչպես՝ Ո՛ր է քաղցր
աչացն հանդարտութիւն առ տղիդս /ՄԽՊՀ, Գ.կր /: Ո՛ր է /երկայն ճանապարհաց յոյս
եշտացուցիչ, աշխատութեանցն հանգուցող /ն.տ. /: Ո՛վ այսուհետև զմերս յարգեսցէ
գուսամն, ո՛վ ուրախացի ընդ առաջադիմութիւն աշակերտիս, ո՛վ զհայրական բար-
բառեսցի զուարճութիւն, մասամբ ինչ յաղթահարեալ յորդոյս /ն.տ. /: Եւ դուք աւաղիկ
կամիք անկանել հեթանոսաց ի ծառայութիւն /Բուգ., 137/: Վա՛յ իցէ ձեզ /Ագաթ., 195/:
Ո՛վ մորոտութիւն /Եզն., 100/: Ո՛վ անմտութիւն և սմեհամ մորոտութիւն /ն.տ., 112/: Վա՛յ
այնցիկ, որ զրեն զչարիս /Եսայի., Ժ, 1/: Եկեսցեն ի վերայ քո անեծքս /Բ Օրին., ԲԸ, 15/:

դ) - *Որևէ բան կատարելու հարգոր, հրավեր, կանչ*. Հոգիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ
յերկիր ուղիդ /Ագաթ., 194/: Հապա գնացուք, ասեն, սփռեցարուք յիւրաքանչիւր տեղիս
/Բուգ., 138/: Աղէ՛ տուր ինձ գիտել /ն.տ., 143/: Չարքիւր, Երեմիաս, զարքիւր և ողբա հան-
դերձ մարգարէութեամբ /ՄԽՊՀ, Գ.կր /: Որչափ ևս առաւել լիցուք հաղորդք յարութեան
մորա /Եղ., 348/:

ե) - *տրտմություն, հուսահատություն, հուսալքություն*. Օրինակ՝ Ահա շրջեցան զինև
յունք բազումք /Եղ., 168/: Վա՛յ մեզ, վա՛յ մեզ, վա՛յ մեզ... /Ագաթ., 780/: Զիա՛րդ զմիտս

իմ և զլեզուս անդեցից: Ձիա՛րդ յարմարեցից զողբերգութիւնս /ՄԽՊՀ, Գ, կր /: Ողբամ զքեզ, Հայոց աշխարհ, ողբամ զքեզ, հանուրց հիսսիսականաց վեհագոյն /Ն.տ./: Կորեա՛ւ ժողովողն, թագեա՛ւ նաւահանգիստն, ելի՛ք օգնականն, լռեա՛ց ձայնն յորդրեցուցիչ /Ն.տ./:

2.1 Ըղծականների մման՝ բուն բացականչական նախադասությունները ևս իրենց կառուցվածքով լինում են ինչպես երկկազմ (*Նա գորպիսի՛ գերանական գփառսն ժառանգէ /Եզն., 246/*), այնպես էլ միակազմ (*Ասա՛դ զրկանացս, աւա՛դ թշուառական պատմութեանս /ՄԽՊՀ, Գ, կր./*):

Եական տարբերություններ չկան սրանց միջև նաև շարադասության տեսակետից:

2.2 Երկկազմ համառոտ նախադասություններում բացականչական հնչերանգն իր վրա կրող ստորոգյալը բացառապես սկզբնային դիրքում է ($P \rightarrow S$ շարադասական մասնակադասար). *Կորեա՛ւ ժողովողն, թագեա՛ւ նաւահանգիստն, ելի՛ք օգնականն, լռեա՛ց ձայնն յորդրեցուցիչ /ՄԽՊՀ, Գ, կր/*: Ընդարձակ նախադասություններում ամենահաճախադեպը զվիավոր անդամների՝ խնդրով կամ պարագայով ընդմիջարկված $P \rightarrow O/A \rightarrow S$ շարադասական մասնակադասարն է (*Ահա շրջեցան զինն շունք բագունք /Եղ., 168/*: *Ահա ծնցի ի քո գաւակացդ այլ գաւակ /Բուզ., 11/*), որում կառույցը եզրափակող ենթակայի փոխարեն շատ դեպքերում հանդես է գալիս այն անվանող կոչական. *ինչպես՝ Ողբամ՝ զքեզ, Հայոց աշխարհ, ողբամ զքեզ, հանուրց հիսսիսականաց վեհագոյն /ՄԽՊՀ, Գ, կր/*: *Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի հայաստանեայց /Ն.տ./*: *Սիրեցից զքեզ՝ Տէր՝ գործրին իմ /Սաղմ., ԺԷ, 2/*: և այլն: Ստորոգյալի հետադաս լրացումների փոխդասավորության կարգն այստեղ ևս միանգամայն ազատ է:

2.3 Գլխավոր անդամների վերոհիշյալ «ստորոգյալ→ենթակա» հաջորդականությունը սովորաբար շրջվում է, եթե բացականչում արտահայտող հարցահարաբերական դերանունների (ո, ով, որպես, որպիսի) կամ ցուցական վերաբերականների (ահա, ահաւասիկ և այլն) առկայությամբ պայմանավորված՝ ստորոգյալը դադարում է բացականչական հնչերանգի կրողը լինելուց. Օրինակներ՝ *Ո՛վ այսուեւտն զմերս յարգեսց՝ զուսումն, ո՛վ ուրախացի ընդ առաջադիմութիւն աշակերտիս, ո՛վ գիւյրական բարբառեսցի զուարճութիւն, մասամբ ինչ յաղթահարեալ յորդոյս /ՄԽՊՀ, Գ, կր /: Ո՛վ տայր քեզ, եղբօրորդի իմ, դիտել գտիինս մոր իմոյ /Երզ., Ը, 1/*: Գործ մորա *որպէ՛ս պարկեշտութեամբ է /Առակք, Զ, 8/*: *Նա գորպիսի՛ գերանական գփառսն ժառանգէ /Եզն., 246/*: Ո՛ տայր ինձ գծուի ծխանի և գառաւօտն Նաւասարդի /: *Ահա դա, Տէ՛ր, ողորմութեամբ քով պսակեցեր զսիրելիս քո /Եղ., 151/*: *Ահա գառն կայր ի վերա լերինն Սխմը /Յայտ., ԺԴ, 1/*: Ես *աւասիկ* ծառայ քո ի ձեռս քո կամ /Բուզ., 142/: *Ահաւասիկ* բանք արդարութեամբ կատարեցան /Ն.տ., 140/:

Նմանատիպ նախադասություններում զվիավոր անդամների $P \rightarrow S$ հաջորդականությունը սովորաբար ենթակա չէ շրջման քերևս միայն այն դեպքում, երբ հնչերանգակիր դերանունը անվանական ստորոգյալի ստորոգելին է. *ինչպես՝ Ո՛ր է քաղց աչացն հանդարտութիւն առ ուղիղս /ՄԽՊՀ, Գ, կր /: Ո՛ր է/ երկայն ճանապարհայոյսս հեշտացուցիչ, աշխատութեանցն հանգուցող /Ն.տ./*: *Այս են կամք՝ Հօր իմոյ /Եզն., 138/*: *Ո՛ր են ողորմութիւնք քո առաջինք, Տէ՛ր /Սաղմ., ԶԸ, 50/*: *Դու ես Որդուն Աստուծոյ /Եզն., 150/* և այլն:

2.4 Միակազմ բացականչական նախադասությունները դասական գրաբարում դրսևորվում են մույն շարադասական մասնակադասարով, ինչ ըղծականները. այդպիսի կառույցի գերադաս անդամը, որպես բացականչական հնչերանգի կրող, միշտ սկզբում է. *ինչպես՝ Յնծութիւն է ինձ /Դուկ., Ա, 47/*: Ծա՛տ է արդ, Տէ՛ր /Գ. Թագ., ԺԹ, 4/: *Մա՛հ է ի սանի աստ, ա՛յրդ Աստուծոյ /Գ. Թագ., Դ, 40/*: Հաճախ սրանցում առկա է նաև որևէ ցուցական վերաբերական, որ նախորդելով գերադաս անդամին՝ ներկայացնում է նրա ցույց տված առարկան. Ես *ահա* վարագոյրք պատուականք /Յուդ., ԺԳ, 19/: Ես *ահա* ժողովուրդ բազում /Յայտ., Է, 9/: Ես *ահաւասիկ* կուսութիւնք դատեր իմոյ /Բ. Օրին., ԻԲ, 17/: *Աւանիկ* կին քո առաջի քո /Ճնդ., ԺԲ, 12/ և այլն: Երբեմն գերադաս անդամն նախորդում է որևէ ձայնարկություն՝ իր վրա վերցնելով բացականչական հնչերանգ ուժը. *Ո՛ մոր և անպատում սքանչելեաց գործ /ԴՓՊՀ, 179/*: *Ո՛վ ամմտութիւն և անհամարութիւն /Եզն., 112/*: *Ո՛ հրաման տկար և անգոր սահման /Ն.տ., 161/*:

2.5 Երբեմն հենց ձայնարկությունն է (վա՛յ, վա՛շ, աա՛հ, ո՛հ, երանի՛) բացականչական միակազմ նախադասության գերադաս անդամը, որի հետ հանդես է գալիս տրական հոլովով (հազվադեպ նաև ուղղականով) կամ նախորդվող կապակցությամբ խնդիր լրացում։⁹ Այսպիսի նախադասությունները առանց բացառության հանդես են գալիս «Ձայն.→խնդիր» շարադասական մասնակադասարով. ինչպես՝ Վա՛յ սրտից վառարաց և ձեռաց լքելոց /Սիր.,Բ,14/։ Վա՛յ ինձ՝ Արշակայ /Բուզ.,175/։ Երանի՛ ամենեցուն /Մաղմ.,ՃԻԷ,1/։ Վա՛շ ինձ /Եռայի,ԽԴ,16/։ Աա՛հ բշտառական պատմութեանս Մեղձ,Գ,կը/։ Վա՛յ ի վերայ բեկման քո /Երեմ.,Ժ,19/։ Ո՛ հովիւք /Երեմ.,ԻԳ,1/։

Այսպիսի նախադասությունների ընդարձակման դեպքում շարադասության վերոհիշյալ կարգը չի խախտվում։ Նոր բաղադրիչներ (կոչական, պարագա) կարող են հավելվել միայն խնդրից հետո. օրինակներ՝ Քա՛ւ ձեզ, որդի՛ք /ՂՓՊձ,22/։ Վա՛յ քեզ, Բեքտայիդ /Մատթ.,ԺԱ,21/։ Ո՛ հ ինձ, Տե՛ր /ԳԹագ.,Ժ,20/։ Վա՛յ քաղաքիդ մեծի Բաբելովմի, քաղաք հզոր /Յայտ.,ԺԼ,10/։ Երանի՛ քեզ, երկիր /Եռայի,ԾԾ,1/։ Երանի՛ սմա վասն տուրք տեսլեանս /Եղ.,196/։

Համառոտագրություններ

Ագաթ. - Ագաթանգեղայ պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1914։

Բուզ. - Փաստոտի Բիզանդացոյ պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912։

Եզն. - Եզնկայ վարդապետի Կողբացոյ «Եղծ աղանդոց», Թիֆլիս, 1914։

Եղ. - Եղիշէի Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին, Երևան, 1957։

Կոր. - Կորյուն, Վարդ Մարտոցի, Երևան, 1941։

ՂՓՊձ - Հազարայ Փարպեցոյ պատմութիւն Հայոց և Թուրք առ Վահան Մամիկոնեան, Տիֆլիս, 1904։

Մեղձ - Մովսիսի Խորենացոյ պատմութիւն Հայոց, Տիֆլիս, 1913։

Ս. Գրքի (Աստուածայուն) մատենան Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, Կ. Պոլիս, 1895) համառոտագրություններից Ա Կորնթ. - Առ Կորնթացիսն առաջներորդ, Ա Մակ. - Գիրք առաջին Մակաբայեցոց, Առակք - Առակք Սողոմոնի, Բ. Թագ. - Գիրք երկրորդ Թագաւորաց, Բ Օրին. - Գիրք երկրորդ Օրինաց, Գ Թագ. - Գիրք երրորդ Թագաւորաց, Դ Թագ. - Գիրք չորրորդ Թագաւորաց, Դատ. - Գիրք Դատաւորաց, Եսայի - Մարգարէութիւն Եսայեայի, Երեմ. - Մարգարէութիւն Երեմիայի, Ծննդ. - Գիրք Ծննդոց, Դով. - Սրբոյ Աւետարանիս Յիսուսի Քրիստոսի ըստ Դովաստի, Մատթ. - Սրբոյ Աւետարանիս Յիսուսի Քրիստոսի ըստ Մատթեոսի, Յով. - Գիրք Յովրիթայ, Յօր. - Գիրք Յօրայ, Սաղմ. - Գիրք Սաղմոսաց, Սիր. - Գիրք Սիրարայ։

ВОСКЛИЦАТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ГРАБАРА И ЕГО СЛОВОПОРЯДКОВЫЕ МОДЕЛИ

Резюме

C. Айрапстян

В статье выявляются грамматические особенности формирования восклицательных предложений классического грабара (специфическая интонация, использование междометий, местоимений, структура предложения, выражение сказуемого и т.д.), представляются смысловые и функциональные разновидности этих предложений в грабаре.

Рассматриваются все словопорядковые модели, присущие восклицательным предложениям, раскрываются факторы, обуславливающие эти модели. Подчеркивается, что для большинства двусоставных восклицательных предложений грабара характерна препозиционность сказуемого, а некоторые подвиды (в частности - односоставные) отличаются абсолютно устойчивым порядком слов.

⁹ Տե՛ս Գ. Խաչատրյան, նշվ. աշխ., էջ 193-194։